

Ο Άγγλος περιηγητής Edward Dodwell
στην περιοχή της Πρέβεζας
στις αρχές του 19ου αιώνα

Του ΕΛ. Λ. ΒΕΤΣΙΟΥ
Δρος Νεότερης Ιστορίας

"ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ"

ΔΕΛΤΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΜΩΝΥΜΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1974	ΤΕΥΧΟΣ 291	ΜΑΡΤΙΟΣ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2005	Γραφεία: Οδός Μαυρομιχάλη 7 Αθήνα 106 79 ΤΗΛ. - FAX: 210-36.21.651

ΑΘΗΝΑ 2005

Ο Άγγλος περιηγητής Edward Dodwell στην περιοχή της Πρέβεζας στις αρχές του 19ου αιώνα

Του ΕΛ. Α. ΒΕΤΣΙΟΥ

Δρος Νεότερης Ιστορίας

Δύο περιηγήσεις πραγματοποίησε στην Ελλάδα ο Άγγλος αρχαιολόγος Edward Dodwell. Η πρώτη έγινε στα 1801 και η δεύτερη στα 1805-1806. Το ταξιδιωτικό χρονικό του, δύο ογκώδεις τόμοι 1.100 σελίδων μεγάλου σχήματος αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα οδοιπορικά της προεπαναστατικής περιόδου¹.

Το έργο του Dodwell είναι τοπογραφικό και αρχαιολογικό, όπως άλλωστε και τα περισσότερα οδοιπορικά αυτής της περιόδου. Χάρη στην κλασική του παιδεία, την πνευματική του καλλιέργεια, τη γνώση των αρχαίων πηγών και το πολύπλευρο ταλέντο του κατόρθωσε να συλλέξει τεράστιο υλικό και να το ταξινομήσει με ευσυνειδησία και κριτικό πνεύμα. Στο χρονικό του, ένα κείμενο γραμμένο με γλαφυρότητα, πυκνότητα και αρχιτεκτονική, παρά το φόρτο του αρχαιολογικού υλικού και της τοπογραφικής αναλυτικής έρευνας, βρίσκουμε σημαντικές πληροφορίες για το δημόσιο και ιδιωτι-

κό βίο στην Ελλάδα και για τις διάφορες εκδηλώσεις του αναγεννητικού κινήματος στις αρχές του 19ου αιώνα. Ο περιηγητής είχε πολλές ευκαιρίες να διαπιστώσει τον έντονο φιλελευθερισμό των Ελλήνων, καθώς και το υψηλό ήθος, την αξιοπρέπεια και το φιλόξενο πνεύμα των πληθυσμών που ζούσαν σε απομονωμένες περιοχές, μακριά από τον οθωμανικό δεσποτισμό².

Όπως οι περισσότεροι ξένοι περιηγητές της προεπαναστατικής περιόδου ο Dodwell ταξίδευε εφοδιασμένος με σουλτανικό φερμάνι και με όλες τις δυνατές ανέσεις. Τον συνόδευαν υπηρέτες, δραγουμάνοι, αγωγιάτες, Τούρκος τζοχαντάρης και τάταρος. Με δραγουμάνο έναν Έλληνα από τη Σαντορίνη, τον Γεώργιο Γαβρά, ο Dodwell άρχισε το μεγάλο ταξίδι του στην Ελλάδα από τη Βενετία στις 29 Απριλίου 1801 με ένα εμπορικό καράβι. Αφού επισκέφτηκε πρώτα την Κέρκυρα και τη Λευκάδα μετά πέρασε στην Πρέβεζα για να επισκεφτεί τη Νικόπολη.

Παρακάτω παρουσιάζεται σε με-

τάφραση απόσπασμα από τον πρώτο τόμο του έργου του E. Dodwell, το οποίο αναφέρεται στην επίσκεψη που πραγματοποίησε ο περιηγητής στην Πρέβεζα και την Νικόπολη³.

Μετάφραση αποσπάσματος

«Έχοντας την επιθυμία να επισκεφτούμε τα ερείπια του Ακτίου και της Νικόπολης, μισθώσαμε μια μικρή βάρκα και διασχίσαμε το κανάλι, το οποίο σε μερικά σημεία ήταν τόσο αβαθές με αποτέλεσμα να κολλήσουμε στη λάσπη. Τα πεδινά μέρη του νησιού φθάνουν μέχρι μερικές εκατοντάδες πόδια μέσα στην ενδοχώρα. Αποβιβάστηκαμε στην Πρέβεζα, στην αρχαία περιοχή της Κασσωπαίας⁴, άλλοτε ευυπόληπτης πόλης, αλλά τώρα υποβιβασμένης από τον πασά των Ιωαννίνων σε ένα άθλιο χωριό. Βρίσκεται περίπου οκτώ μίλα μακριά από τη Santa Maura (Λευκάδα). Το λιμάνι είναι μικρό, αλλά ικανό να δεχτεί πολεμικά πλοία. Μόλις λίγα χρόνια νωρίτερα στην Πρέβεζα κατοικούσαν περίπου 8.000 κάτοικοι, οι οποίοι ήταν πλούσιοι έμποροι. Τώρα δεν κατοικούν παρά μόνο λίγες εκατοντάδες. Μετά από μια μάχη που ο πασάς κέρδισε εναντίον των Γάλλων στην πεδιάδα της Νικόπολης, καθώς (ο πασάς) είχε αριθμητικά περισσότερη στρατιωτική δύναμη, οι Αλβανοί του εισέβαλαν στην Πρέβεζα και προέβησαν στις συνηθισμένες βιαιοπραγίες κατά των κατοίκων, οι οποίοι ήδη είχαν αποδεχτεί την κυριαρχία των Γάλλων με μεγάλη προθυμία. Όταν τριακόσιοι περίπου άνθρωποι από τους πρώτους (που θα έφευγαν) είχαν επιβιβαστεί σε πλοίο και είχαν εγκαταλείψει το λιμάνι με σκοπό να αναζητήσουν ένα πιο φιλικό τόπο,

τότε (ο πασάς) επέμεινε στην παρουσία του δεσπότη της Άρτας εκεί, πείθοντας αυτόν να επιβιβαστεί στο πλοίο την ώρα που αυτό απέπλεε και να προσφέρει στους φυγάδες συγχώρεση, φιλία και προστασία. Έδωσε επίσης άδεια να επιστρέψουν (οι φυγάδες) και να διατηρήσουν χωρίς ταραχές στην κατοχή τους τα χωράφια και την περιουσία τους. Δείχνοντας εμπιστοσύνη με μεγάλη ευκολία στο απαραβίαστο μιας τόσο ιερής δέσμευσης, (οι φυγάδες) επέστρεψαν στο λιμάνι και αποβιβάστηκαν στη Ξηρά. Ο πασάς, με μια άγρια βαρβαρότητα που διέκρινε μόνο τους Τούρκους, τους σκότωσε αμέσως και δήμευσε όλη την περιουσία τους προς όφελός του⁵.

Επισκεφθήκαμε τον μπέη, ο οποίος μας υποδέχτηκε με πολλή ευγένεια. Τον βρήκαμε να καπνίζει μια houcca (ένα είδος πίπας) που είχε μεγάλο μήκος και ήταν από δέρμα. Η πίπα ήταν τόσο καλά σχεδιασμένη ώστε ο καπνός να τραβιέται μέσα από ένα πλούσια διακοσμημένο γυάλινο δοχείο, που περιείχε ανθόνερο, το οποίο θεωρούνταν ότι ύγραινε τον καπνό, και του έδινε μια ευχάριστη γεύση.

Αφήνοντας το φερμάνι μας, ή διαβατήριό, στην Santa Maura, ένας δύστροπος ευνούχος που βρισκόταν στην υπηρεσία του μπέη, ανέφερε σε αυτόν ότι είχε υποψία ότι ήμασταν Γάλλοι, και ότι ήρθαμε με σκοπό να εποπτεύσουμε το μέρος και να βρούμε το κατάλληλο σημείο για να σχεδιάσουμε κάθοδο (επιδρομή) προς την παραλία, θέμα που υποτίθεται ότι οι Γάλλοι σκέφτονταν τότε. Ο μπέης, πάντως, ήταν πεπεισμένος ότι ήμασταν Άγγλοι και όταν

του αναφέραμε ότι ήρθαμε με σκοπό να δούμε τα ερείπια στην περιοχή, γέλασε, και είπε ότι το μεγάλο πάθος μας για τις παλαιές πέτρες και τα τείχη, ήταν στοιχεία αρκετά επαρκή για να μας χαρακτηρίσουν ως Άγγλους. Έδωσε διαταγή να μας δώσουν άλογα και να μας συνοδεύουν τρεις Αλβανοί στρατιώτες και ένας αξιωματικός. Είχαμε τη συνοδεία επίσης ενός Έλληνα ιερέα, πιθανόν για να παρακολουθεί τις κινήσεις μας και ενός άλλου Έλληνα, του Άγγλου υποπρόξενου.

Ο δρόμος περνούσε μέσα από μερικές εκτεταμένες φυτείες νέων ελαιόδεντρων, που είχαν φυτευτεί εδώ και τρία χρόνια. Όταν ο πασάς κατάστρεψε την Πρέβεζα, έβαλε στις παλαιές φυτείες ελαιόδεντρων και στους αμπελώνες φωτιά που κατάστρεψε την παραγωγή της περιοχής, με αποτέλεσμα να περιπέσει η περιοχή σε δεινή κατάσταση.

Σε μια ώρα, φθάσαμε στα ερείπια της Νικόπολης. Η απόσταση ήταν περίπου τέσσερα μίλια. Σήμερα ονομάζεται παλαιά Πρέβεζα (ancient Prebeza). Επειδή ο χρόνος μας ήταν λίγος ανεβήκαμε αμέσως σε ένα ύψωμα για να έχουμε μια γενική άποψη των ερειπίων που ήταν η εξής: Μια εκτενής πεδιάδα καλυπτόμενη κατά κάποιο τρόπο από μεγάλες μάζες ερειπίων ρωμαϊκών τούβλων που χρησιμοποιούνταν στην κατασκευή οικοδομημάτων· πολλά από τα (ερείπια) ήταν ακανόνιστα και χωρίς κανένα ενδιαφέρον. Στο μέσο περίπου της πεδιάδας φαινόταν δύο μεγάλοι κυκλικοί πύργοι, με μια κυκλική ασίδα πύλης μεταξύ τους. Ένας στέρεος τοίχος απέκλινε σε αρκετό μήκος και από τους δύο πύργους, έως ότου χανόταν με-

σα στα ερείπια. Αυτό ήταν αναμφισβήτητο το τείχος της πόλης.

Όχι μακριά από αυτό, βρίσκονταν τα ερείπια ενός μικρού θεάτρου· πολλά από τα καθίσματα και ο τοίχος του προσκηνίου διασώζονταν ακόμα. Μπήκαμε σε μια θολωτή διάβαση, η οποία διαμόρφωνε το προστέγασμα όπως στο αμφιθέατρο του Φλαβίου στη Ρώμη, αλλά μερικά τμήματα του τοίχου που είχαν πέσει εμπόδισαν να προχωρήσουμε περαιτέρω.

Από εκεί πλησιάσαμε σε ένα άλλο θέατρο, που κτίστηκε με βάση το ίδιο σχέδιο, αλλά πολύ μεγαλύτερο από το προαναφερθέν· τα ερείπια εντούτοις, δεν ήταν τόσο καλά διατηρημένα. Επάνω στη σκηνή ήταν μερικές κομματιασμένες ελληνικές επιγραφές σε άσπρο μάρμαρο, που από την θρυμματισμένη τους κατάσταση φαίνεται ότι έπρεπε να είχαν καταστραφεί από πρόθεση. Αυτό το θέατρο βρισκόταν στη βάση ενός μικρού λόφου, και φαίνεται να ήταν στο άκρο της πόλης, καθώς δεν υπήρχαν ερείπια πέρα από αυτό. Αυτό δέσποζε στην πεδιάδα και σε όλα τα ερείπια αυτής της πόλης που κάποτε ήταν μεγάλη και πλούσια. Ένας από τους (συνοδούς) Αλβανούς, που έλαβε μέρος στη μάχη που διεξήχθη μεταξύ των Γάλλων και των Τούρκων, μας έδειξε το σημείο από όπου άρχισε η επίθεση, σε κοντινή απόσταση από το μεγάλο θέατρο.

Εδώ ήταν επίσης τα ερείπια ενός ιππόδρομου και ενός υδραγωγείου, το οποίο μετέφερε το νερό στην πόλη από τον ποταμό Λούρο, απόσταση τουλάχιστον δώδεκα μιλίων.

Παραμείναμε εδώ τέσσερις ώρες, αλλά δεν είχαμε αρκετό χρόνο

για να δούμε όλα τα ερείπια τα οποία κάλυπταν μια απόσταση μερικών μιλίων· το σύνολο (του τόπου) ήταν γεμάτο από μεγάλα γαϊδουράγκαθα ύψους από έξι έως οκτώ πόδια, τα οποία ήταν αδύνατο να διαπεραστούν. Σπάνια είχα δει ένα μέρος που υποσχόταν περισσότερα σε ένα ερευνητή από ό,τι τα ερείπια της Νικόπολης. Διάφορες πολύτιμες αρχαιότητες είχαν ανακαλυφθεί τυχαία, ειδικότερα μετάλλια, και μικρά μπρούτζινα αγάλματα έξοχης τεχνοτροπίας.

Επιστρέψαμε στην Πρέβεζα το βράδυ, και κοιμηθήκαμε στο σπίτι του Άγγλου υποπρόξενου.

Ήταν πρόθεσή μας, το επόμενο πρωί, να επισκεφτούμε τα ερείπια του Ακτίου που δεν ήταν ούτε πολυάριθμα ούτε ενδιαφέροντα και βρίσκονταν από στην άλλη πλευρά του κόλπου, την Ακαρνανία. Δεν επιχειρήσαμε πάντως κάτι τέτοιο, εξαιτίας των κλεφτών που λέγεται ότι βρίσκονταν σε αυτά τα μέρη.

Ο Αμβρακικός κόλπος χώριζε την Ήπειρο από την Ακαρνανία· στη νότια πλευρά του ήταν η αρχή της Ελλάδος⁶, όπως βλέπουμε στον Δικαίαρχο. Το μήκος του είναι περίπου τριάντα μίλια: το τοπίο ήταν επιβλητικό και όμορφο και η πόλη της Άρτας⁷ που βρισκόταν στην τοποθεσία της Αμβρακίας έδωσε το όνομά της στον κόλπο. Η ναυμαχία του Ακτίου θεωρούνταν ότι διεξήχθη στην είσοδο του κόλπου, απέναντι από το μέρος όπου βρίσκεται σήμερα η Πρέβεζα.

Το σύγχρονο όνομα της Ακαρνανίας ήταν Κάρλελι⁸ και αποτέλεσε ένα πριγκιπάτο κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, του οποίου ο ηγεμόνας είχε τον τίτλο του δεσπότη».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. E. Dodwell, *A classical and topographical tour through Greece, during the years 1801, 1805 and 1806, In two Volumes, London 1819.*
2. Βλ. Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1800-1810*, τ. Γ1, Αθήνα 1985, σσ. 144 - 145.
3. E. Dodwell, *ό.π.*, σσ. 54-57.
4. Για την περιοχή της Κασσωπαιάς βλ. Π. Α. Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόρων Ελληνικών και Ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυτά συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854*, τ. 2, εν Αθήναις 1856, σσ. 74-75.
5. Για τη μάχη της Νικόπολης (12 Οκτωβρίου 1798) και για το ρόλο του μητροπολίτη της Άρτας Ιγνατίου στα γεγονότα βλ. Π. Α. Αραβαντινός, *ό.π.*, τ. 1, σσ. 289-290· Κ. Σιμόπουλος, *ό.π.*, σ. 147, υποσ. 4.
6. Ο Δικαίαρχος ήταν φιλόσοφος και ιστορικός, ρήτορας και γεωμέτρης, από την Μεσσήνη της Σικελίας (4ος αιώνας π.Χ.). Μαθήτευσε κοντά στον Αριστοτέλη μαζί με τον Θεόφραστο, τον Αριστόξενο τον Ταραντίνο και άλλους περιπατητικούς. Στον Δικαίαρχο αποδίδονται τα έργα «Αναγραφή της Ελλάδος», «Περί μουσικών αγώνων» κ.ά.
7. Αυτή είναι μια από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας, έχοντας περίπου 18.000 κατοίκους, (αναφέρεται ως υποσημείωση στο κείμενο).
8. Για την ονομασία Κάρλελι βλ. Ι. Γιαννόπουλος, *Η διοικητική οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821)*, Αθήναι 1971, σ. 73.